

*Hedda Gabler*

## Ikon og folkehelt

☞ Henrik Johan Ibsen ble født i Skien i 1828. Faren var en rik forretningsmann, og mora kom også fra en velstående handelsfamilie. Nederlaget og prestisjetapet var derfor stort da faren gikk konkurs, og familien måtte flytte ut av byen. Flere biografier har vektlagt denne hendingen som en drivkraft for Ibsen seinere i livet.

☞ I 1843 flyttet Ibsen til Grimstad. Her jobbet han som apotekerlærling, samtidig som han for alvor begynte å skrive. I 1850 dro han til Kristiania for å studere ved «Heltbergs studentfabrikk». Her møtte han både Vinje, Bjørnson og Lie, og han begynte å publisere egne tekster.

☞ I perioden 1850–1862 arbeidet Ibsen som sceneinstruktør, dramatisk forfatter og teaterleder, først i Bergen, seinere i Oslo. I Bergen ble han kjent med Suzan-



Foto: Scanpix

nah Thoresen, som han giftet seg med i 1858. Suzannah var en sterk og kunnskapsrik kvinne som skulle bli viktig for Ibsen. Hun kom med innspill til tekstene hans og var både inspirator og kritiker.

☞ Ibsen hadde vært leder for Det Norske Theateret i Kristiania, men i 1862 gikk teateret konkurs, og Ibsen opplevde noen vanskelige år både økonomisk, kunstnerisk og privat. I 1864 forlot han og kona Norge og bosatte seg så i Italia og Tyskland. Fedrelandet besøkte de bare noen få ganger i denne utenlandsperioden, som skulle vare i 27 år. Men det var i disse årene Ibsen fikk det store kunstneriske gjennombruddet sitt, både i Norge og ute i Europa.

☞ Først i 1891 flyttet Ibsen og kona tilbake til hjemlandet, og de bosatte seg i Arbins gate like ved Slottet i Oslo. Ibsen var nå en kjent dikter, ja en kjendis. Han

hadde en daglig spasertur til samme tid hver dag, fra hjemmet sitt og ned til stamkafeen Grand Café, og mange mennesker kom bare for å se ham spasere. Ibsen døde i 1906, etter flere års sykdom. Han var da blitt et nasjonalt ikon og en folkehelt, og han ble gravlagt i Æreslunden på Vår Frelseres gravlund i Oslo.



## Fra nasjonalromantikk til modernisme

☞ Ibsens forfatterskap kan deles i fire faser. Til å begynne med skrev Ibsen *historiske dramaer* i nasjonalromantisk ånd. Motivene var hentet fra norsk historie, og handling og konflikter utspiller seg i en fjern fortid. Et sentralt tema i flere av disse dramaene er tanken om *samfølelse og nasjonal selvstendighet*, og heltene er staute nordmenn som kjemper for land og folk.

☞ Men fra og med *Brand* (1866) skrev Ibsen det vi kaller *idédramaer* – tekster der han tar opp eksistensielle temaer og spørsmål. Han skrev blant annet om tro og tvil, om identitet og mangel på identitet. Dermed ble han en del av det moderne gjennombruddet i norsk litteratur og samfunnsdebatt med sine *realistiske samtidsdramaer*. Fra midten av 1880-åre-

ne ser vi at Ibsens persongalleri blir mer sammensatt og nyansert. Han gjør et dypdykk i livsvilkårene til den moderne kvinne og mann, og med de såkalte symboldramaene introduserer han *symbolismen* og *modernismen* i norsk dramatikk.



Liv Ullmann som Agnes i Det Norske Teatrets oppsetning av Henrik Ibsens skuespill «Brand». Svein Erik Brodal spiller rollen som Brand. Foto: NTB / Scanpix



## Idédrama og eksistensielle spørsmål

☞ Ibsens store gjennombrudd som dramatiker kom i 1866 med idédramaet *Brand*. Stykket handler om presten Brand og de ufravelige, harde krav han stiller til seg selv og omverdenen. Brand er først en populær prest i ei lita fjellbygd, men han driver budskapet sitt så langt at menigheten til slutt jager ham opp på fjellet. Et snøskred tar med seg både Brand og bygda.

☞ I 1867 gav Henrik Ibsen ut det dramatiske diktet *Peer Gynt*. Et dramatisk dikt er bygd opp som et skuespill med replikker og inndeling i scener og akter, men selve replikkene har rim og fast rytme. *Peer Gynt* er et av de mest spilte stykkene til Ibsen, selv om persongalleriet er svært omfattende og handlingen



Dennis Storhøi i rollen som Peer Gynt, i møtet med seterjentene.  
Foto: Kristoffer Overli Andersen / VG / Scanpix

gen foregår både i Norge og i utlandet, til havs og på land, i den virkelige verden og i drømmeverden.

☞ Med *Peer Gynt* tok Ibsen et oppgjør med det han betraktet som typisk norske karaktertrekk og norsk væremåte. Ibsen mente at nordmenn var «seg selv nok». Peer Gynt lyger, sniker seg unna problemer, driver med tvilsomme forretninger

og svikter mennesker rundt seg. I kontrast til Peer står Solveig. Hun venter tålmodig på kjæresten sin hjemme i Norge. I henne så Ibsen mange av de kvalitetene han mente det var verdt å ta vare på, og det er kjærligheten til Solveig som redder Peer fra å gå under.

☞ *Peer Gynt* er et stykke som handler om å søke etter egen identitet. Peer prøver å finne ut hvem han er, men i stedet for en fast kjerne og stabil personlighet finner han flere identitetslag. Og nettopp spørsmålet om identitet gjør stykket moderne og evig aktuelt. På nytt står Solveig som kontrast til identitetsløsheten, for i kjærligheten, troen og håpet hennes er Peer et *helt* menneske.



*Peer Gynt* i Bjarne Hjelmelands skikkelse da stykket ble oppført ved Sfinksen og Pyramidene i Egypt i 2006.  
Foto: Heiko Junge / Scanpix




*Peer Gynt* med Toralv Maurstad  
og Tore Segelcke i 1955

## Kritisk realisme og det moderne gjennombruddet

☞ Det moderne gjennombruddet og kritisk realisme er for norsk litteratur nærmest synonymt med Ibsen og hans samtidsdramaer: *Samfundets Støtter* (1877), *Et Dukkehjem* (1879), *Gengangere* (1881) og *En Folkefiende* (1882). I disse tekstene utfordrer Ibsen tradisjonelle verdier og normer som han mente var undertrykkende og hyklerske. Tanken var at menneskene – både mann og kvinne – måtte få leve i frihet og sannhet.

### *Et Dukkehjem*

☞ I *Et Dukkehjem* er det Nora som må ta et oppgjør med sitt eget liv. Ektemannen  omtaler Nora som lerkefuglen sin, han ser på henne som ei lekedokke, ikke som et voksent og likeverdig menneske. Men også Nora selv spiller rollen



som lerkefugl etter beste evne, helt til det går opp for henne at hun ikke er mer for mannen sin enn nettopp det. Da forlater hun mann og barn for å finne seg selv. *Et Dukkehjem* vakte sterke reaksjoner da stykket ble framført. På tyske scener nektet de å sette opp stykket om ikke Ibsen endret slutten. At Nora gikk fra både mann og barn, ble for mye å svelge for publikum.



☞ *Et Dukkehjem* var også et innlegg i samtidsdebatten om gifte kvinners stilling. Gifte kvinner var juridisk umyndige, det var mannen som bestemte i økonomiske spørsmål. Han hadde også rett til å avgjøre hvordan barna skulle oppdras, og hvor familien skulle bo. Loven bekreftet at kvinner ble regnet som store barn, ikke som voksne.

### *Gengangere*

☞ I *Gengangere* møter vi fru Alving, som mange ser på som Noras motstykke. Fru Alving er kvinnen som har holdt ut i et ekteskap der fasade var viktigere enn kjærlighet, omsorg og sannhet. Ekte mannen hennes er død, men fortsatt jobber hun hardt for å skjule sannheten om livet han førte. Først da sønnen kommer hjem syk av syfilis – en arv etter farens utsvevende liv – rakner alt. Barnehjemmet hun har bygd i mannens navn, brenner ned, og til slutt hjelper hun sønnen med å ta livet sitt.

☞ Skuespillet ble slaktet i pressen – noen sammenliknet det med «en åpen kloakk». I *Gengangere* spiller arv og miljø en sentral rolle, her finnes ikke lenger noen tro på at menneskene kan søke frihet. Fru Alving finner ikke veien ut slik Nora gjorde.



*Fru Alving spilt av Marit Østbye i Riksteatrets opsetning av Gengangere. Foto: Lise Åserud / Scanpix*



## Ibsens symbolisme: tidlig modernisme

☞ Fra og med *Vildanden* (1884) skjer det

noe nytt i Ibsens forfatterskap. Han løs-

**i** river seg fra det realistiske teateret og skriver psykologiske og symbol-  
ladde dramaer. Vi finner igjen trekk i tekstene som vi har sett før, for eksempel konflikten mellom ideal og virkelighet og mellom løgn og sannhet. Men Ibsen går nå dypere inn i karakterene sine og gjør dem mer komplekse. Han bruker dessuten i større grad symboler i sine tekster, symboler som ikke er uttømmende, men kan tolkes på flere måter.

☞ I *Vildanden* er det mye mystikk knyttet til mørkeloftet hos familien Ekdal. På dette loftet gjemmer de en skadeskutt villand. Denne villanden blir selve symbolet på den vesle familien, der alle er skade-

skutt på hver sin måte. Hjalmar Ekdal får vite at Hedvig egentlig ikke er dattera hans, og vender henne ryggen. Hedvig blir knust og tar til slutt livet sitt.

☞ I *Vildanden* peker Ibsen enda en gang på hva det kan koste å leve i sannhet. I stykket står de to personene Gregers Werle og Dr. Relling som kontraster i synet på nettopp dette. Gregers Werle mener en må leve i «full sannhet», og han bidrar sterkt til at Hedvigs egentlige far blir kjent. Dr. Relling er av en annen oppfatning. Mot slutten av skuespillet oppsummerer han budskapet sitt slik: «Tar De livsløgnen fra et gjennomsnittsmenneske, tar De lykken fra ham med det samme.»

☞ Andre kjente dramaer fra denne perioden er *Fruen fra havet* (1888), *Hedda Gabler* (1890), *Byggmester Solness* (1892) og *Når vi døde vågner* (1899).

# Hedda Gabler – en moderne kvinne

☞ Hedda Gabler, hovedpersonen i dramaet med samme tittel, er på mange måter et eksempel på en moderne kvinne. Hun er en av de mest mystiske kvinnene hos Ibsen, vakker og omsvermet, kravstor og egenrådig, men også et offer for samtidas konvensjoner og for egne idealer.

## Personene rundt Hedda

☞ Far til Hedda var general, og rang og status er viktig for henne. Mora får vi ikke vite noe om, men det er tydelig at Hedda har vokst opp i et maskulint miljø. Blant annet har hun to pistoler etter sin far som hun har lært å bruke. Faren har ikke etterlatt Hedda noen arv, og siden hun er en kvinne fra overklassen, er veien til en yrkeskarriere stengt. Hun gifter seg



*Dramatisering av en scene fra Hedda Gabler.  
Medvirkende: Dramaelever ved Vågsbygd videregående skole. Instruktør: Ellen Kalvenes. Videoproduksjon:  
Kristin Eriksen Vold på oppdrag for NDLA*

med Jørgen Tesman for å sikre seg den posisjonen og levestandarden hun vil ha. Planen er at Tesman skal gjøre karriere på universitetet. Han er en snill og veik mann – en tøffelheld, synes Hedda, som ikke elsker mannen sin. To andre menn er også sentrale i stykket. Den ene er Ejlert Løvborg, en tidligere flamme hos Hedda



*Flerkulturell Hedda Gabler på Riksteateret. Norsk-indiske Lavleen Kaur spiller Hedda, norsk-pakistanske Assad Siddique spiller Eilert Løvborg.  
Foto: Tor G. Stenersen / Scanpix*

og kanskje den hun kjenner størst indre slektskap med. Den andre mannen er hus-  
vennen, assessor Brack.

### **Handlingen**

☞ Hedda og Jørgen Tesman er hjemme igjen etter en lang bryllupsreise. Hedda kjeder seg, for Tesman er bare opptatt av oppgaven han skriver på. Denne oppgaven kan gi Tesman en stilling på universitetet. Men så får ekteparet Tesman vite at Ejlert Løvborg er en sterk kandidat og konkurrent til stillingen, og Tesman blir bekymret. Løvborg har tidligere hatt et alkoholproblem, men de siste årene har han levd et tilbaketrukket og nøkternt liv. Han har dessuten gitt ut ei bok som er blitt godt mottatt, og et nytt manuskript er allerede ferdig. I arbeidet sitt har han fått hjelp av Thea Elvsted, som er forelsket i ham og reiser etter ham til byen.



☞ Løvborg kommer på besøk til Tesmans, og det oppstår spenninger mellom han og Hedda. Hedda er sjalu på forholdet mellom Løvborg og fru Elvsted og på samarbeidet deres om manuskriptet. Hun provoserer Løvborg til å slå følge med Tesman og noen andre som skal ut på byen.

☞ Løvborg blir full og mister manuskriptet sitt på vei hjem fra denne byturen. Han tror manuskriptet er gått tapt, men Tesman har funnet det og gitt det til Hedda. Han vil at Løvborg skal få igjen manuskriptet sitt. Når Løvborg kommer, er han skamfull og fortvilt. For å skåne Thea Elvsted forteller han til henne og Hedda at han har revet i stykker manuskriptet. Hedda røper ikke at det er hun som har det. I stedet oppfordrer hun ham til å ta livet sitt og «dø i skjønnhet» framfor å leve med skammen og skandalen, og hun gir ham en av de to pistolene sine. Deretter brenner hun manuskriptet. Overfor Tesman for-

svarer hun seg med at hun har gjort det for å sikre ham stillingen på universitetet.



*Hangzhou Yue Opera oppførte sin versjon av Hedda Gabler under åpningen av Ibsen-året 2006.  
Foto: Jarl Fr. Erichsen / Scanpix*

☞ Kort tid seinere kommer assessor Brack med nyheten om at Løvborg er funnet død på et horehus, med en avfyrt pistol i lomma. Pistolen hadde gått av ved et uhell. Men Brack har kjent igjen pistolen som Løvborg bar på seg, og han gjennom-



skuer hva Hedda har gjort. Han prøver å presse Hedda til å bli elskerinnen hans. Hedda orker ikke tanken på at Brack skal ha makt over henne resten av livet. Hun tar den ene pistolen hun har igjen, og skyter seg.

### **Et fremmedgjort og ensomt liv**

☞ Hedda er en kvinne som er opptatt av fasade og konvensjoner – og hun har høye idealer. Hun stiller store krav til seg selv, til menneskene rundt seg og til livet generelt. Fallhøyden blir derfor stor når hun opplever at ingen av mennene rundt henne lever opp til hennes idealer.

☞ Hedda finner heller ingen mening i rollen som hustru i et borgerlig fornufts-ekteskap. Hun vil noe annet, noe mer, men samtidas kjønnsroller og samfunnsnormer gjør det umulig for henne å finne en selvstendig identitet og skape seg et meningsfullt liv.

☞ Samtidig som Hedda ønsker seg menneskelig nærhet, holder hun alle på avstand. Hun vil gjerne få oppleve å være til nytte, men ingen trenger henne egentlig. Et sted i teksten sier hun at det eneste hun duger til, er å kjede seg til døde. Mangelen på mening i eget liv, kombinert med sjalusien på forholdet mellom Ejlert Løvborg og Thea Elvsted, gjør henne manipulerende og destruktiv.

☞ Både i samtida og seinere har en fokusert mye på Ibsen som en realistisk forfatter som satte problemer under debatt. Men med *Hedda Gabler* og de andre stykkene fra 1890-årene peker Ibsen i større grad fram mot et mer modernistisk teater. Han setter blant annet søkelyset på flere av modernismens problemstillinger, som opplevelsen av meningstap og isolasjon, av fremmedgjøring og mangel på identitet.

## Ibsen i dag



Tidligere kultur- og kirkeminister Trond Giske ved et portrett av Henrik Ibsen. Foto: Lise Åserud / Scanpix

☞ Nest etter Shakespeare er Henrik Ibsen den mest spilte dramatikeren i verden. Nora, Hedda, Peer Gynt og Hedvig blir tolket av kinesiske, brasilianske, russiske og indiske skuespillere, for å nevne noen. Men hvorfor alt engasjementet rundt Ibsen? Hva er det som gjør at han fortsatt er så aktuell?

☞ For det første tok Ibsen opp temaer som er allmennmenneskelige. For det andre handler samtidsdramaene hans om spørsmål som ennå er aktuelle og til dels kontroversielle, til tross for at handlingen i Ibsens stykker er lagt til overklasse miljøer i Kristiania på slutten av 1800-tallet. Nora i *Et Dukkehjem* inspirerer kvinner i ulike kulturer i dag, kulturer der likestillingen for kvinner ikke er kommet like langt som i Norge. *Gengangere* handler om temaer som utroskap, kjønns sykdommer og aktiv dødshjelp – temaer som også i dag er kontroversielle. Og i *Hedda Gabler* tar Ibsen opp forholdet mellom kjønnene og søkingen etter identitet, i tillegg til fremmedgjøring og meningstap. Dette er emner som aldri går ut på dato.



StøpeSkien

